

Bohumil Doležal

O Václavu Havlovi

Rozhovor pro knihu *Náš Václav Havel*

Časopis Tvář byl jedním z fenoménů 60. let, tam jste se sešli s Václavem Havlem. Kdy jste se ale potkali poprvé?

Dokončil jsem v roce '62 fakultu a odešel na dva roky na vojnu. Trošku jsem ztratil kontakt s tím, co se tady děje. O Václavu Havlovi jsem věděl jenom to, že je úspěšný dramatik, hodně se o něm mluví, a doporučili mi *Zahradní slavnost*. Šel jsem na představení a nesmírně se mi líbilo a líbí dodnes. Když jsme začali dělat časopis *Tvář*, nemohli jsme sehnat lidi. Podařilo se nám nakonec shromáždit asi deset lidí, většinou kolegů z fakulty. Jako starší člověk přišel Emanuel Mandler¹, který jako jediný z nás měl s časopisem zkušenosti. Ze staré *Tváře* tam přišel Jirka Němec². A Němec přivedl Ládu Hejdánka³. To už byl tým, který byl schopný časopis vytvořit a držet jednotnou koncepci. Ale chyběl nám někdo, kdo by měl zároveň jméno. Proto jsme kontaktovali Václava Havla – a strašně rychle a jednoduše jsme se domluvili na spolupráci. Až do roku 1967 běžela spolupráce bez vážnějších problémů. Byli jsme zajedno, Havel to ostatně poměrně srozumitelně popsal v první části *Dálkového výsledku*⁴.

V té době jste ho brali jako autoritu, nebo jako kamaráda?

My jsme nebyli nijak těsní kamarádi. Do hospody jsme spolu chodili málokdy, ale nebyly mezi námi vůbec žádné ideové spory. Vašek Havel si střežil soukromí a udržoval si od lidí takovou distanci. A my jsme se zase moc dobře znali, takže to byla taková blbá situace. Ale spolupráce v podstatě bezproblémová. Měli jsme drobné rozdíly. Eman Mandler předtím dělal v časopise *Dějiny a současnosti*, což byl první zakázaný časopis, rozmetali ho dlouho před *Tváří*. Udělali tam ideologický nájezd, vyhodili šéfredaktora a redaktora a nadiktovali si změny v redakční radě. A redakční rada to snesla. Pro Mandlera to byl šok. Pro nás z toho vyplývalo, že si to samé nenecháme líbit. Protože za čas přišli a chtěli s námi udělat to samé. Ale nepovedlo se jim to. Havel s Mandlerem kolem toho měli malou rozdílnost. Havel měl dojem, že by bylo dobré uvažovat, koho budeme v této situaci protežovat, a pak se uvidí. Podle diktátu z ÚV KSČ neměli být Mandler, Hejdánek a Němec dál v redakční radě. Tihle tři jim vadili a vadili jim právem. Mandler byl tvrdý, ale nebyla to osudová hádka, nestali se nepřáteli. Havel přistoupil na Mandlerův postoj a drželi jsme až do zániku *Tváře* basu. Havel udělal hrozně moc pro to, aby z toho finálního zákazu *Tváře* byl hodně velkej průser. Protože on měl strašnou spoustu známých.

Ale Tvář se mu nakonec zachránit nepodařilo...

Zorganizovali jsme podpisovou akci proti opatření, jak zničit *Tvář*. Řekli jsme, že pokud udělají změny v redakční radě, jdeme od toho všichni. Ať časopis dělá někdo jiný. Československý svaz spisovatelů, pod nějž časopis oficiálně patřil, byli sice sami bolševici, ale už byli nalomení, tak měli špatné svědomí. Že by se to snad nemělo dělat. My jsme byli navíc povzbuzeni peticí, což byla první protestní petice od roku 1948 a podepsaly ji takové veličiny jako Jaroslav Seifert⁵, Vladimír

1 Emanuel Mandler (1932–2009) – historik, politik. Zakládající člen československého Helsinského výboru, po revoluci poslanec za LDS.

2 Jiří Němec (1932–2001) – filozof, jeden z autorů *Charty 77*. V roce 1979 několik měsíců vězněn, pod tlakem StB později odešel do exilu v Rakousku.

3 Ladislav Hejdánek (1927) – filozof, signatář a jeden z mluvčích *Charty 77*

4 *Dálkový výsledek* – rozhovory Václava Havla a Karla Hvižďaly z let 1985 a 1986. Kniha vyšla nejprve v samizdatové Edici Expedice a v londýnských Rozmlouvách k Havlovým padesátinám (1986).

5 Jaroslav Seifert (1901–1986) – spisovatel, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1984, signatář *Charty 77*

Holan⁶, Jan Werich, Miloš Forman, který už měl tenkrát hodně velké jméno, a řada mladých filmařů. V tom udělal Havel strašně moc. Vzpomínám na něj v dobrém. V tomhle období.

V té době vás s Václavem Havlem spojovalo to, že na rozdíl třeba od Literárních novin, kam psali spíš oficiální autoři, jste vy byli takový nekomunistický ostrůvek, že?

Z nás nikdo nebyl ani socialista s lidskou tváří. V podstatě jsme si všichni mysleli o bolševismu, že je to svinstvo. Jen jsme dělali literární časopis a snažili se ho dělat bez ideologických ohledů. I to stačilo, aby po třech měsících ÚV KSČ vědělo, že něco takového nesmí připustit. Publikovali jsme světové autory, zakázané autory nebo napůl zakázané. Tenkrát byla otázka, kde se nastaví hranice. Hodně jsme kritizovali českou bolševickou literaturu, což byla hlavně moje práce. Poukazovali jsme na to, že komunistická literatura, i ta obrozeně komunistická, například Šotola⁷, Florián⁸, Šiktanc⁹, je pouze simulace literatury. A na adresu mladých básníků, jakými byli Josef Hanzlík¹⁰, Jiří Gruša¹¹, které si Svaz spisovatelů na sebe natáhl, jsem říkal, že to nemá žádnou zvláštní hodnotu. Že je potřeba k tomu přistupovat kriticky a snažit se vybírat, protože to vybírání je jaksi práce pro popeláře.

Vy jste byli průkopníci v posouvání hranic, co bylo možné a co už ne...

My jsme hlavně byli nepřátelé hranic. Nemysleli jsme, že by se ty hranice měly ještě trochu pošoupnout, podle nás žádné hranice být neměly. O šoupání hranic se snažily takové komunistické literárněvědní hvězdy jako třeba Eduard Goldstücker¹², který se věnoval Kafkovi a jehož základní snahou bylo dokázat, že Franz Kafka je slučitelný se socialistickou literaturou. O Goldstückerovi napsal zesnulý Přemysl Blažíček¹³ takovou velmi pregnantní recenzi, že takhle uvažovat o literatuře je strašná hovadina. Jenže to byl kámen úrazu, protože Goldstücker byl ve svazu strašně důležitý, dokonce byl pak předsedou. A už tenkrát byl významná osobnost. Takže my jsme bojovali právě s těmi, kteří to mínili dobře a mysleli si, že bolševismus je správný, jenom se musí trochu nafouknout a roztáhnout, aby se do něj tu a tam vešlo taky něco kloudného. Naše představa byla, že ten pytel tady prostě nemá být. Ale nestavěli jsme to jako pryč s komunismem. Říkali jsme, že věčné, kritické uvažování o literatuře a umění znamená, že si nebudeme dávat žádná ideologická kritéria.

Paradoxní situace byla, že Tvář vydával Svaz spisovatelů, ale nikdo z vás nebyl jeho členem.

Ano, hodně paradoxní situace. No počkejte, byl tam jeden – Václav Havel. Ale Václav Havel je v tom nevinně, vstoupil tam kvůli nám. Donutili jsme ho. Ale nevzpíral se vůbec. Jeho nemohli odmítnout, protože už byl celebrita, měl jméno ve světě. A takoví ti obrození komunisti z něj byli celí na větví a snažili se mu lézt do zadnice. To pro nás bylo hrozně důležité.

Kromě toho, že jste bojovali s oficiálními strukturami, jste začali trochu bojovat i mezi sebou, ne?

Takhle se to nedá říct. *Tvář* přestala vycházet v roce '65, pak jsme dělali dva sborníky, u jednoho dělal formálně editorem Václav Havel. Prošlo to na svazu, protože jsem si netroufli nic zakázat. Kromě sborníků jsme měli ještě přednášky v Redutě¹⁴. První problém, který jsme měli, byl vlastně spíš institucionální. Havel nám pomohl v roce '65. Díky němu vstoupili do redakční rady *Tváře*

6 Vladimír Holan (1905–1980) – básník, v roce 1946 vstoupil do KSČ, ale velmi rychle prohlédl a v 50. letech jeho členství zaniklo, což vedlo k četným zákazům vydávání jeho díla

7 Jiří Šotola (1924–1989) – spisovatel a básník, v roce 1968 tajemník Československého svazu spisovatelů. Od roku 1970 do roku 1975 nesměl publikovat.

8 Miroslav Florian (1931–1996) – básník a spisovatel

9 Karel Šiktanc (*1928) – básník a scenárista. Za normalizace nesměl publikovat.

10 Josef Hanzlík (1938–2012) – básník a autor dětských knih

11 Jiří Gruša (1938–2011) – básník, spisovatel, diplomat. Problémy s komunistickou mocí měl už v šedesátých letech. Po podpisu Charty 77 donucen k emigraci. Žil v Německu, po revoluci dlouholetý velvyslanec v SRN a v Rakousku, v roce 1997 ministr školství. Později předseda mezinárodního centra PEN klubu.

12 Eduard Goldstücker (1913–2000) – literární historik. Za války pracoval pro exilovou vládu v Londýně, po válce krátce velvyslanec v Izraeli. Po čistkách v 50. letech strávil několik let v Leopoldově a v Jáchymově. Na konci šedesátých let předseda Československého svazu spisovatelů. Po okupaci v roce 1968 emigroval do Velké Británie.

13 Přemysl Blažíček (1932–2002) – literární historik

14 Reduta – jazzový klub v centru Prahy na Národní ulici

lidé, kteří měli velké jméno, a pro Svaz spisovatelů bylo těžké s nimi zamést. To byli Josef Topol¹⁵, Věra Linhartová¹⁶, nakonec i Bohumil Hrabal. Oni tam byli proto, aby *Tvář* zaštitili. V této podobě *Tvář* vycházela rok a dva měsíce. Tehdy byl šéfredaktorem můj kamarád Jan Nedvěd¹⁷, který ještě na fakultě vstoupil do KSČ. A je nutné říct, že šéfredaktorem časopisu musel být člen KSČ. Ale Nedvěd si to tam tvrdě odsloužil a vyletěl pak také ze strany jako puma. Tím, že byl šéfredaktor odpovědný za obsah, tak když byl velký průšvih, šel na výslech na ÚV KSČ. Třeba když jsme napsali článek o Masarykovi, byl Nedvěd na besedě na ÚV deset hodin. V té době fungovala předběžná cenzura. Cenzori škrtali nevhodná slovíčka a navrhovali, co se tam má místo toho napsat. Nesmělo tam ale být prázdné místo, muselo se napsat něco jiného. Co, do toho obyčejně už moc nešťourali. Jinak by časopis nedostal štěpl a tiskárny by ho nesměly vytisknout. To všechno si Nedvěd odpykal. Někteří lidé z Havlova okruhu známých měli na konci roku 1967 dojem, že šéfredaktorem by měl být Václav Havel. Jenže my, kdo jsme *Tvář* fakticky dělali, jako Mandler, Lopatka¹⁸, Nedvěd, Jirka Němec nebo Láďa Hejdiánek, jsme chtěli, aby časopis dál fungoval v původní sestavě. K velké hádce došlo někdy v prosinci roku 1967, kdy ale nikdo z nás nemohl vědět, že *Tvář* bude za půl roku vycházet. Měli jsme sice podanou žádost u Svazu spisovatelů na obnovení *Tváře*, ale nikdo nepředpokládal, že v lednu padne Novotný¹⁹, rozjede se „obrodný proces“ a zase začneme vycházet. Tenkrát se udělal kompromis, že Vašek Havel bude předseda redakční rady a Nedvěd šéfredaktor. Tak to byl první konflikt.

A ještě k té koncepci: jak moc se lišila jeho představa od vaší? Nebo v čem se vám jeho návrh nelíbil?

Nám připadala jeho koncepce hodně volná. Podívejte se, *Tvář* bylo politikum. ÚV KSČ bralo *Tvář* jako politikum, což bylo z jejich strany správné. My jsme se chtěli jednoznačně postavit k tomu, jak se zde pojímala literatura. Kdežto Havlova představa byla postavena na uskupení osobností, autorů, kteří se navzájem budou respektovat. Ale nebyl tam žádný koncepční moment. On je to malý rozdíl, ale myslím dost významný. Šlo spíš o to, jestli časopis bude mít nějakou koncepci, nebo ne. Já si například velmi vážil toho, jak se Věra Linhartová nebo Josef Topol podíleli na *Tváři*, pomohli nám v tom boji, ale pokud jde o literární věci, nebyl mi ani jeden úplně blízký. A bylo mi trapné jim to říkat, nepřipadalo mi to slušné. Takže jenom chci říct, že tam jakýsi odstup byl. A dělat časopis, který bude postavený jenom na tom, že si budeme sebe vážit jako autorů, to by nešlo.

A do těchto debat vstoupil rok 1968?

Havel se stal předsedou redakční rady, ale myslím, že o *Tvář* ztratil zájem. Když časopis znovu povolili, spíš se v obrodném procesu zajímal o založení aktivu nezávislých spisovatelů. Podal také návrh, aby se změnila politická struktura Československa, abychom měli dvě strany – socialistickou a demokratickou... My jsme neměli takové starosti, žili jsme v hrůze z toho, kdy sem přiletí Ivani a všechno tady zplánují, což se nakonec stalo. Nám to připadalo malinko od věci, my jsme chtěli zafixovat například svobodu projevu, když už se jí mimoděk podařilo dosáhnout. Havlovy projevy byly hrozně ambiciózní, hrozně široké. My bychom žádný svaz, klub nezávislých spisovatelů nezakládali, nelezli bychom do něj. Nás všechny přijali do Svazu spisovatelů v rámci obrodného procesu. Havlova myšlenka, že socialistická strana bude pro bolševiky, tedy ty reformované, a demokratická strana zase pro ty, kteří nebyli bolševiky – to nám připadalo jako strašná blbost. Tak v tomhle se naše vztahy hodně uvolnily.

Pak jste ale Havlovi otiskli jeho polemiku s Milanem Kunderou...

Ano, v těch vztazích byla jedna výjimka. Na konci roku napsal Havel polemiku s článkem Milana Kundery. Ten člověk se tenkrát úplně zbláznil. Kundera v prosinci 1968 napsal článek do *Literárních novin*, v němž tvrdil, že přestože sem přijeli Rusové, obrodný proces dál pokračuje a je

15 Josef Topol (1935–2015) – básník a dramatik. V šedesátých letech režisér Divadla za branou, signatář Charty 77.

16 Věra Linhartová (*1938) – spisovatelka. V roce 1968 emigrovala do Francie.

17 Jan Nedvěd (*1939) - šéfredaktor časopisu *Tvář*, básník, později pracoval jako programátor.

18 Jan Lopatka (1940–1993) – literární kritik, signatář Charty 77

19 Antonín Novotný (1904–1975) – komunistický funkcionář, prezident Československa v letech 1957–1968

třeba ho udržet. Podle Kundery se ukazuje, že reforma socialismu měla opodstatnění. To byly věci, které nám opravdu dost vadily. A Havel tenkrát napsal moc hezkou odpověď, takovou umírněnou a hezkou. Poslal ji do *Literárních novin*, což bylo přirozené, protože tam vyšel ten Kunderův nesmysl. V *Literárních novin* to nevzali, tak se obrátil na nás a my to otiskli. Je to jeden z vůbec nejhezčích Havlových článků. Vysvětlil v něm, jaká je to strašná blbost, to Kunderovo uvažování o české výlučnosti. V tomhle směru tenkrát blbl kdekdo. Jako že jsme my Češi dokázali obrodným procesem obohatit demokracii o myšlenky socialismu. Tak tady jsme si porozuměli. Ale ke konfliktu došlo s Havlem až úplně na konci *Tváře*. To už bylo vidět, že se všechno hroučí, Husák byl u moci, zakazoval se jeden časopis za druhým. *Listy*, nástupnický časopis *Literárních novin*, už neexistovaly, už byly zakázané. A my jsme se tenkrát rozhodli, že podáme návrh, aby bylo zákonem garantováno, jak bude nakládáno s tiskem. Aby nezačalo ničím nepodložené zakazování, likvidování a omezování svobody slova. Aby tady existoval nějaký jasný tiskový zákon. S tím Vašek souhlasil, ale potom na sjezdu Svazu spisovatelů vystoupil s opačným návrhem, že cenzura za žádných okolností nesmí být. V podstatě bylo úplně jedno, co se usneslo. Za dva měsíce celý svaz rozehnali. Měli jsme konflikt na redakční radě a Václava Havla jsme velmi tvrdě kritizovali. Rozčílil se a řekl, že z redakční rady vystupuje. My jsme to vzali na vědomí a tím to skončilo. Náš časopis skončil také, protože pak už jsme nevydali žádné číslo – asi měsíc nato nás zakázali.

Váš návrh stran té cenzury byl takový opatrnější, ale zároveň asi realističtější, ne?

My jsme chtěli, aby se právně upravilo, jak se bude zacházet s tiskem, aby nenásledoval masakr. Aby existoval zákon, který bude zavazovat. Když si vezmete, co se potom stalo, zpětně to samozřejmě vypadá jako politicky utopické. Ale myslím, že takové návrhy se stejně mají podávat, když je na to prostor.

Takže vám víc vadila změna Havlova stanoviska?

Nám vadilo, že na redakční radě nic neřekl, a potom podal opačný návrh, to je takové nezvyklé. Kdyby s naším požadavkem výslovně nesouhlasil předem, museli bychom s tím návrhem něco udělat, protože byl předseda redakční rady. Pak by nemohlo dojít k tak ostrému konfliktu, protože bychom to předem věděli. Tahle věc by se během času uhladila, ale ono to bohužel souviselo se zásadnějšími ideovými představami, ve kterých jsme se Mandler, Karel Štindl²⁰, Honza Nedvěd a já prostě od Havla odlišovali. Ten zásadní problém, který potom opravdu vznikl, se z toho trochu odvíjel a zhmotnil se v Chartě 77. Ta vlastně vznikla na sblížení nebo kompromisu nebo porozumění českých intelektuálů, kteří byli součástí bolševického establishmentu, polepšili se, chtěli ten systém humanizovat, ale měli dojem, že se musí zároveň sami rehabilitovat. A říkali: My jsme to mysleli dobře, jenom se to musí dělat lidsky. A na druhé straně toho sblížení stáli lidé, kteří tyto iluze nesdíleli. Což Václav Havel velmi zřetelně byl, když jsme dělali *Tvář*, tak jsme se v tom shodovali. My jsme si nemysleli, že bolševický systém je dobrý, jenom je špatně dělaný. My jsme věděli, že je to zřůdnost. A že v rámci možností musí člověk dělat něco normálního. A *Tvář* byla postavena na tom, že jsme se snažili normálně dělat literaturu. Problém Charty byl, že mezi těmito skupinami lidí vznikl kompromis. Na tom samotném by vlastně nebylo nic špatného, protože situace byla hnusná, děsná pro všechny. Bylo možné s těmi komunisty v Chartě nějak komunikovat, diskutovat a v určitých mezích i spolupracovat. Ale nedalo se to dělat na základě nějakého generálního pardonu, jako že nám všem šlo vlastně odjakživa o to samé. To není pravda. Bylo možné se na začátku dohodnout, že budeme společně protestovat proti nechutnému útisku a diskriminaci. Ale nebylo možné se dohadovat o tom, že jsme to vlastně od začátku mysleli všichni dobře a chtěli to samé. To není pravda.

Vy jste ale byl mezi úplně prvními signatáři Charty...

Já jsem to podepsal. Mandler se Štindlem nikoliv. Ze zásadních důvodů. Potom jsem jim dal za pravdu. Já byl tenkrát okouzlený, že si tady najednou lidé tak krásně rozumí. To byla strašná iluze. Vůbec ne. To byl v podstatě nemístný kompromis, který se potom strašným způsobem promítl do

20 Karel Štindl (*1938) – literární historik, překladatel, člen redakce časopisu *Tvář*. Po revoluci velvyslancem v Polsku a na Ukrajině.

toho, co se tu dělo po listopadu 1989.

A z toho důvodu jste se nikdy nepohyboval v hlavním proudu Charty?

Zkrátka jsme se dohodli s Mandlerem, Štindlem a skupinou dalších lidí, že pojedeme po svém. Že zkusíme zformulovat něco, co by do budoucna, až se tady uvolní poměry, mohlo být základem národního programu. Ne ve smyslu nějakého nacionalistického programu, nebo že bychom chtěli oživit mladočešství. Chtěli jsme se opřít o nějakou solidaritu, která není daná formálně, příslušností k nějaké organizaci, ale která je daná příslušností k nějakému celku – a ten je vlastně ideální, duchovní. Národní program neznamenal, že budeme všichni uctívat Mikuláše Alše a chodit na *Prodanou nevěstu*, znamenalo to navazování na tradice české, demokratické, liberální politiky, o níž tady tenkrát vůbec nikdo nic nevěděl. Navazování na Havlíčka, Palackého a Masaryka. Když se řeklo Havlíček, každý si pamatoval pár básniček. Když se řeklo Palacký, každý si pamatoval *Dějiny národa českého*, ačkoli to nikdo nečetl. A když se řeklo Masaryk, nikdo si nepamatoval nic. My jsme chtěli navázat na to, co psali, jak má vypadat česká politika postavená na demokratických a liberálních základech.

Spolupracovali jste s Chartou?

Vydávali jsme sborníky, s Chartou jsme polemizovali, zároveň jsme byli s chartisty ve styku. Někteří z nich chodili na naše schůzky, hodně jsme byli ve styku třeba s Lubošem Dobrovským, Petrem Pithartem, Janem Sokolem²¹, Václavem Žákem²². Úplně ve všem jsme se neshodli, hádali jsme se, ale bylo to oboustranně zajímavé. A čekali jsme na svůj čas. Zabývali jsme se tématy jako český národní program, Rusko a křesťanské tradice. Tato tři hlavní témata se potom promítla do Demokratické iniciativy²³. S Havlem jsme ve styku nebyli. Ani nevím, jestli se mu některý z našich sborníků dostal do rukou.

Jak jste tehdy vnímal tu polemiku Pithart versus Havel, když Pithart řekl, že Charta je sekta posledních spravedlivých?

Petr Pithart je člověk, který by strašně rád dělal dobré věci, kdyby s tím nebyly nepříjemnosti. On cítil, že v Chartě není něco úplně v pořádku. Ten program byl natolik ambiciózní, vlastně to byl fakticky politický program, ačkoli oni to tak neformulovali. Třeba politická lidská práva, to je normální program liberální společnosti západního typu. Kdyby na to režim přistoupil, zničilo by ho to do tří neděl. Estébáci to věděli, a tudíž Chartu uzavřeli do takového krunýře. V tom okamžiku ale řešit otázku, jak se Charta má otevřít, bylo vlastně strašně iluzorní, protože s takovým nasměrováním to vlastně nešlo. Ale Petr Pithart to asi tak cítil. Naproti tomu Václav Benda měl zase projekt paralelní politiky: vytvoří se jakási paralelní společnost, normální zdravá, která bude žít v tom obklíčení. A bude si budovat normální zdravé vztahy. Václava Benda si skutečně vážím, ale tohle je naprosto šílený projekt. To sevření kolem Charty nebylo uměle vytvořené chartisty, ale provedla to policie na základě programu Charty. Protože režim jakékoliv „opoziční“ uvažování ohrožovalo. My jsme se snažili dělat něco jiného a zároveň být připraveni na lepší dobu. Dělalí jsme to v poměrně skromnějších poměrech, ale někdy na naše schůzky přišlo i třicet lidí, často i někteří chartisté. A co mě konsternovalo, že nás estébáci nikdy nevybrali. Ke sblížení s Chartou došlo vlastně až na konci roku '87.

A hrál v tom vašem osamostatnění nějakou roli konflikt kolem Tváře, nebo ne?

Ano i ne. Snažil jsem se naznačit, že v Havlovi byla jakási vstřícnost, větší vstřícnost k lidem z bývalého establishmentu, poraženým po roce '68. Přičemž my jsme zase nezastávali názor, že komunista zůstane komunistou, kdyby trakaře padaly. Byli jsme jenom toho názoru, že spolupráce musí být postavena na pevných a jasných základech. A ne na tom, že my jsme dobří, vy jste dobří, my jsme chtěli to samé, co jste chtěli vy, a teď to budeme dělat dohromady. To je nebezpečné a

21 Jan Sokol (*1936) – filozof, signatář Charty 77. Po revoluci poslanec, ministr školství v Tošovského vládě, neúspěšný kandidát na prezidenta v roce 2003.

22 Václav Žák (*1945) – publicista a signatář Charty 77

23 Československá demokratická iniciativa – politická strana založená v roce 1989 Emanuelem Mandlerem a Bohumilem Doležalem. Později byla přejmenována na Liberálně demokratickou stranu.

myslím si, že Chartě se to potom vymstilo. Druhá věc je ta, že v *Tváři* jsme měli většinu. Havlovi lidé tam byli v menšině, a když došlo ke konfliktu, my jsme se na něj pochopitelně připravili. A Havel tenkrát vždycky prohrál a měl z toho strašlivý pocit, že my jsme nějaké ďábelské uskupení, které ho pokaždé převálcuje. A to se myslím neblaze promítlo v roce '89, kdy měl chorobnou hrůzu z Mandlera. Byl přesvědčený, a to snad i říkal, že Mandler je daleko větší nebezpečí než komunisti. Tím chci říct, že byl ve vztahu k nám velmi ostražitý.

Čeho se tak bál?

Bál se, že Mandler je geniální manipulátor, který je hrozně nebezpečný. Bál se, že celou situaci po Listopadu, která Havla spontánně vynesla do čela, Mandler zničí. To bylo šílené přecenění naší situace, my jsme fakticky byli ve srovnání s tím havlovským disentem dost slabí. My jsme na něco takového vůbec neměli. Ani jsme na to dvakrát nemysleli.

Když jste v roce 1987 založili Demokratickou iniciativu, co vás vedlo k tomu, že jste znovu navázali kontakty s Chartou a s Havlem?

Zkoušeli jsme dělat něco samostatně, ale ukázalo se, že jednak to nezvládneme technicky, jednak to ani není správné. Takže jsme se rozhodli, že se pokusíme najít nějaký programový průsečík. Propojení našeho realistického programu, který je zaměřený na každodenní společenské otázky, s tím chartistickým pojetím boje za lidská práva. A to se nám v podstatě podařilo. Dali jsme dohromady dopis, pod který se podepsalo asi padesát až sto lidí. A zajímavé bylo, že jej podepsali samozřejmě všichni významní disidenti včetně Havla, ale byli tam podepsaní i lidé, kteří nikdy předtím nic nepodepsali. Zároveň jsme však nechtěli splynout s havlovským nebo chartistickým disentem, chtěli jsme pouze nějakou spolupráci. Chtěli jsme se profilovat samostatně, proto vznikla Demokratická iniciativa.

Jak tehdy ta schůzka, setkání s Havlem po letech, proběhla?

Na té schůzce byla strašlivá spousta lidí, ale já se vám musím přiznat, že já tam tehdy nebyl. Ne že bych se někde zašil, ale byl jsem v nemocnici, protože jsem měl velké potíže s páteří a nemohl jsem vůbec chodit. Takže jsem to samozřejmě nepodepsal, ale jednání jsem se nezúčastnil.

Ale informace od Mandlera, jak to probíhalo, jste měl, ne?

Informovaný jsem byl. Debatovalo se, nijak konfliktně, nicméně tahanice o jednotlivé formulace byly. Ale to nebylo dané zlou vůlí, ovšem když chartisti připravovali nějaký dokument, každý se snažil prosadit svou osobnost, a tak se každá věta musela třikrát předělat. Dopisy jsme odeslali všem poslancům Federálního shromáždění, bylo jich tři sta padesát. A v dopise stálo, že se musí něco udělat s tím nelidským režimem, konkrétně jsme vyjmenovali zrušení kádrových opatření, náboženské uvolnění atd. Odpověděl nám jeden jediný, jakýsi Petr Colotka, slovenský politik – on měl tenkrát velký malér, protože ukradl nějaké obrazy a oni ho chtěli vyhodit. Tak aby je nadzvedl, poručil svému tajemníkovi, aby nám napsal: „Potvrzuji vám, že jsem přijal váš dopis.“ Čin krajní politické odvahy, takřka jánošíkovský.

Vy jste říkal, že jste se báli, aby vás neschramstla Charta. Cítili jste takové tendence?

Neschramstla, to je řečené hodně brutálně. Aby prostě nevzniklo jedno integrované těleso, což se potom skutečně stalo, v podobě Občanského fóra. Po Demokratické iniciativě pak vzniklo Hnutí za občanskou svobodu²⁴. Snaha stmelit, vytvořit takový chartistický Sinn Féin²⁵, protože Charta se politikou nezabývala, pouze lidskými právy. Bylo to hodně jednotné a opravdu hodně heterogenní uskupení. Na jedné straně stáli Ladislav Lis²⁶, Rudolf Battěk²⁷, což byli lidé spíš trošku do

24 Hnutí za občanskou svobodu (HOS) – nezávislá iniciativa vzniknuvší v říjnu 1988, která sdružovala všechny prodemokratické síly. Hlavním požadavkem byla pluralitní demokracie.

25 Sinn Féin – irské politické křídlo Irské republikánské armády

26 Ladislav Lis (1926–2000) – dlouholetý komunistický funkcionář. Vyloučený po okupaci v roce 1968, signatář Charty 77. Po revoluci poslanec Federálního shromáždění.

27 Rudolf Battěk (1924–2013) – filozof, v roce 1968 poslanec České národní rady za Klub angažovaných nestraníků, signatář Charty 77. Za totality několikrát vězněn. Po revoluci poslanec Federálního shromáždění.

socialistična, a na druhé straně Pavel Bratinka²⁸ nebo Václav Benda, lidé konzervativní a katolicky orientovaní. Říkali jsme, že s nimi rádi budeme spolupracovat, ale že zůstaneme stát na vlastních nohou.

Tím se eliminovaly spory s Chartou a Havlem?

Do konfliktu s Havlem jsme se dostali záhy. V létě roku '89 jsme chtěli, aby se udělala demonstrace k 21. srpnu. A vedení Charty v čele s Havlem proti tomu velmi tvrdě vystoupilo ve Svobodné Evropě. Argumentovali, že hrozí krveprolití. Ona sice pak nějaká demonstrace byla, ale jak vypadala, nevím, protože jsem byl pochopitelně celou dobu za mřížemi. Ale byla taková slabší, než by být mohla. Tehdy jsme se s HOsem domluvili bez problémů. Na podzim roku '89, na základě spolupráce s HOsem, jsme chtěli, aby vznikl výbor československé politické opozice. Součástí uskupení měly být skupiny, které měly aspoň trochu politický charakter: Hnutí za občanskou svobodu, Demokratická iniciativa a Obroda²⁹, což byli sice komunisti, ale s nimi – to je zajímavé – byla tenkrát nejlepší řeč. Oni totiž věděli, že něco takového je prostě užitečné. To byli staří zkušení komunističtí šíbři a ti věděli, že politika je prostě k něčemu dobrá. Nezávislé mírové sdružení³⁰ s námi odmítlo spolupracovat, protože nám tvrdili, že jim nejde o žádnou politiku, ale o boj za mír. A Hnutí za občanskou svobodu, to zakázal Havel, respektive na úrovni havlovského disentu se dohodlo, že něco takového je předčasné. Kvůli tomu potom vlastně vstoupil disent do převratných změn v listopadu 1989 úplně nepřipravený. V době, kdy jsme navrhovali tuto iniciativu, mocně pracovali na přípravách demonstrace 10. prosince. Plánovali, že by nezávislé iniciativy prezentovaly své dokumenty na Palackého náměstí. Mocně na tom pracovali ještě někdy kolem 11.–12. listopadu. Nám tedy nezbylo nic jiného než se 11. listopadu prohlásit za politickou stranu mimo Národní frontu. A poslali jsme registraci k tehdejšímu bolševickému ministrovi vnitra Kynclovi. Důsledky to pro nás nemělo žádné, protože do sedmi dnů to prasklo. Což jsme nemohli vědět, že. Kdo to mohl vědět...

Ty snahy o založení nějaké politické strany nebo platformy pro opoziční hnutí vycházely i z toho, že společnost začala daleko intenzivněji protestovat proti režimu, ať už to začalo Palachovým týdnem, nebo podepsáním Několika vět? Motivovaly vás právě tyto události?

Upřímně řečeno, čekali jsme, až se to prostě nějakým způsobem otevře, proto jsme krok k politizaci udělali už v požadavcích na podzim '88. Vypadalo to, že to nepůjde, bylo to strašně těžké, měli jsme velké regrese. Od ledna 1989 bylo ale vidět, že se to bolševikům úplně vymyká z rukou. Hodně se najednou změnila situace. Ta doba byla svým způsobem nesnesitelná, protože jakmile se nás sešlo víc než třicet, byla devadesátiprocentní pravděpodobnost, že nás vyberou. Všechny disidentské struktury včetně nás byly profizlované. Nevěděli jste přesně, kdo je fyz a kdo není. Takže to bylo hnusný a pracovalo se v tom těžko. Ale my jsme byli koncem roku '89 v kontaktu s dvěma třemi stovkami lidí. Přitom na konci roku '88 nás mohlo být takových padesát šedesát. Na tom je vidět, jak se situace začala proměňovat. A právě v roce '88 došlo s Havlem k jakémusi sblížení. Ale další vývoj společnosti vedl zase ke sporům. Vadilo jim například, že jsme se prohlásili za politickou stranu.

I Havlovi?

Havlovi taky. Připadalo jim to přehnané, přitažené za vlasy, argumentovali, že není správná doba a tak dále. Proto vzniklo Občanské fórum jako takový zvláštní nepolitický útvar bez členstva, vztahy tam byly vlastně jenom vertikální mezi vedením a krajskými organizacemi. A skončilo to neslavně, Václav Klaus prostě celý okresní aparát privatizoval a udělal z něho ODS. To byl slavný závěr Občanského fóra. Mimo jiné i proto pak byla pluralita hrozným způsobem deformovaná. A my jsme se v Listopadu prostě neprosadili. Vliv na to měla nepřízeň Václava Havla, ale nejsme v tom úplně

28 Pavel Bratinka (*1946) – dlouholetý předseda ODA, náměstek ministra zahraničí, ministr bez portfeje ve vládě Václava Klause
29 Obroda – Klub za socialistickou přestavbu byla opoziční socialistická iniciativa, kterou v roce 1989 založili bývalí členové KSČ vyloučení po okupaci v roce 1968

30 Nezávislé mírové sdružení – vzniklo v dubnu 1988 z iniciativy Tomáše Dvořáka a Hany Marvanové. První akcí byla organizace demonstrace 21. srpna 1988 na Václavském náměstí.

nevinně, mohli jsme udělat víc. Byl jsem pro politické angažmá, ale nikdy v životě bych se nechtěl podílet na činnosti politické strany, protože na to nemám. A také mě to nebaví. Tenkrát byla taková doba, když každý měl dojem, že to musí dělat. Vývoj v roce '89 na mě působil hodně demotivačně. Snažili jsme se dál existovat, ale nakonec jsme se definovali jako Liberálně demokratická strana (LDS). Měli jsme vztahy s německou stranou FDP³¹, ale na spolupráci s nimi si brousili zuby také v Občanském hnutí³². Oni byli pro Němce daleko atraktivnější, protože to byli ministři a předsedové a místopředsedové Federálního shromáždění. Němcům to učarovalo, že zlomyslnosti musím konstatovat, že když šlo pak OH do voleb v roce 1992, dostali finanční podporu od „německých liberálů“, strany v SRN politické strany v zahraničí pochopitelně podporovat nesmějí. OH se nakonec nedostalo do parlamentu a podpora nebyla k ničemu. A LDS přestala existovat, tedy odumírala od roku '92.

Vnímali jste před rokem '89 Havla jako nějakého lídra opozice?

Jako svého lídra myslíte? No takhle: měl jsem takovou představu, že bude existovat pluralita, která se bude vztahovat jak na takové velikány, jako je Václav Havel, tak na takové malé čičmundy, jako jsem byl já. Čili otázku lídrovství jsem neřešil.

A po Listopadu?

Když tady je problém, že jsem měl úplně jiné představy o politice než on...

Ted' myslíte ty první polistopadové dny, kdy se ustanovilo Občanské fórum?

To se dá těžko říct. Snažili jsme se v Občanském fóru nějak prosadit. Chodili jsme do OF, protože nic jiného se nedalo dělat. Politické strany jako my, ODA byly integrované v OF, ale v úplně nevýznamném, ušlápnutém postavení. Tehdy vítězilo heslo: Strany jsou pro straníky, OF je pro všechny. Pochopitelně k takovému prostředí nemáte plnou důvěru. Ale rozhodně jsem nepřemýšlel, že bych vytvořil nějakou alternativu nebo podporoval Sládka³³. Nic takového, to je nesmysl. Při prezidentské volbě jsme my poslanci za LDS Havla volili.

A když skončila Liberálně demokratická strana, vstoupil jste do ODS?

Do ODS jsem vstoupil někdy v lednu nebo únoru 1992. Václava Klause znám z *Tváře*. Znáám ho dobře, protože jsem ho vlastně pro spolupráci v *Tváři* získal. V roce '68 jsme ten původně literární časopis chtěli rozšířit o společenská témata. Měli jsme pocit, že koncepce profesora Šika³⁴, že se prostě zkříží socialismus s kapitalismem, je strašná blbost. Sháněli jsme někoho, kdo by byl schopný a ochotný Šika kritizovat. A to byste nevěřili, naráželi jsme na samé stalinisty. Náhodou jsem na jakési konferenci kdesi v Rakousku poznal Václava Klause. Vysvětlil jsem mu, jaký máme problém, a během deseti minut jsme se domluvili, jak to vidí on. A bylo jasné, že má v této věci pravdu. V podstatě říkal totéž co my. Že prostě není možné vybudovat tržní hospodářství na bolševickém základě. Měl to podložené naprosto přesně. Od té doby jsme byli ve styku, ne sice moc častém, ale byli. Po roce '90 jsem se s Klausem domluvil, že kdyby byl oboustranný zájem, mohl bych mu dělat poradce. On nějakým způsobem chtěl. Ale cítil potřebu, abych se stal členem ODS, což jsem udělal. Neměl jsem proti programu ODS výrazné námítky, byl totožný s programem LDS ve dvou podstatných bodech. Zaprvé že český politický systém je založený na tradičních politických stranách. To jsme říkali už dávno před Klausem. A zadruhé: rozdělení Československa. Což je podle mého názoru největší a nepopiratelná zásluha Václava Klause. Dělal jsem Klausovi poradce rok, pak ještě jeden rok na čtvrt úvazku. Od Klause jsem odešel proto, že jsem měl takový nejasný pocit, že se tam politika provozuje nezodpovědným způsobem a že to co nevidět musí skončit špatně.

A to jste se trefil...

31 FDP – Svobodná demokratická strana, německá liberálně demokratická strana

32 Občanské hnutí – liberálně politické hnutí, které vzniklo v roce 1991 z Občanského fóra. V čele stál Jiří Dienstbier.

33 Miroslav Sládek (*1950) – kontroverzní a extremistický politik, dlouholetý předseda Republikánské strany Československa

34 Ota Šik (1919–2004) – komunistický politik, ekonom. Autor hospodářských reforem pražského jara. Po okupaci v roce 1968 žil ve Švýcarsku.

No počkejte, netrefil. Já jsem se spletl o dvacet let. Získal jsem možnost učit na univerzitě a to mi vyhovovalo. Tak jsem v roce '93 odešel na fakultu sociálních věd, kde jsem učil deset let jako obyčejný odborný asistent. Musím říct, že mě to bavilo a bylo to docela fajn. V ODS jsem zůstal. Ale v létě 1994, když po konfliktu, kdy vyhodili Pavla Šafra³⁵ z šéfredaktorského postu deníku *Telegraf*, jsem jim napsal, že vystupuji z ODS. Načež mi odpověděli. Jenže místo toho, aby mi to poslali poštou, mi v novinách napsali, že nemám co vystupovat, protože už mě dávno vyloučili pro neplacení příspěvků. Musím říct, že to skutečně byla pravda, nikdy jsem nezaplátil ani korunu příspěvků. Ale já jsem neplatil ne proto, že bych to sabotoval, že bych stranou pohrdal, ale dokud jsem dělal poradce u Klause, jednoduše jsem neměl čas. Navíc jsem v té době nebyl ve finančních věcech úplně zběhlý, neměl jsem třeba účet a nechtělo se mi chodit na stranický sekretariát. Tenhle konflikt přispěl k tomu, že jsem se snažil udržovat kritický odstup jak od Klause, tak od Havla. Kritizoval jsem oba.

Stýkali jste se poté, co Václav Havel odešel na Hrad?

Když jsem byl poradcem u Klause, musel mě zvat na porady vlivných papalášů, o důležitých problémech. Pamatuju si, že jsem tam byl na poradě o sudetoněmeckém problému. Tam jsem se angažoval a mluvili jsme spolu neformálně asi pět minut...

Tehdy byl konflikt Klaus–Havel teprve v zárodku, nebo už se rozhořel naplno?

Konflikt byl už od začátku, ale já jsem to měl jednoduché, protože se vlastně odehrával v oblastech, ve kterých se moje přesvědčení a program LDS shodovaly s programem ODS. Proti nám stála představa, že politické strany jsou něco, co je potřeba vyvážit, hlídat a nad čím je třeba mít kontrolu, aby se jim pokud možno zabránilo cokoli rozumného dělat. To přeháním, takhle to nebylo nikdy formulované, ale jakási nedůvěra k politickému stranictví tam byla od začátku. Václav Klaus si to nemyslel, ale je pravda, že představy ODS zase byly omezené v tom, že strany vnímaly jako pouhý prostředek politické manipulace.

Je možné vztah Havel–Klaus, ten dvacetiletý spor, který hodně determinoval politickou scénu, nějak charakterizovat, shrnout?

Nevím. Můj základní problém, ze kterého mám hlubokou depresi, je, jestli jsem neselhal. Tady totiž vznikla taková představa, že jsou tu dva protichůdné póly. Klaus a Havel – a člověk si má mezi nimi vybrat. Cítím to úplně jinak, jsou to dvě stanoviska, obě chybná. Teď to hodně přeháním. Oni mají jeden vůči druhému v něčem pravdu, ale v zásadě to nejsou rozumné alternativy politického vývoje. Představa, že si tady budeme volit mezi Havlem a Klausem, je strašidelná. Tady byly proti sobě postavené dva chybné názory. To je základ naší dnešní politické krize. Bylo třeba proti nim postavit jiný, lepší názor. Snažil jsem se, asi mne nebylo dost slyšet.

Třeba Saša Vondra nám naopak říkal, že považoval jejich spor za obohacující...

Oni se tady přetahovali tak dlouho, až přišel Babiš se Zemanem, no to je fajn. Pěkně děkuju za takovou alternativu. Na druhé straně nechci popírat, že Klaus měl v některých věcech zcela očividně pravdu. Zmínil jsem ty dvě základní, představa pokojného rozdělení Československa a představa, že politický systém u nás má být budovaný na politických stranách. Havel měl zase jasnou představu, že Česká republika musí být jednoznačně orientovaná na západní společenství, do kterého historicky patří. Ani tom se s Klausem ze začátku nelišili, na což ale Václav Klaus čím dál tím rychleji zapomínal, až na to zapomněl úplně. Možná že je to nějaká amnesie, taková, co se starým lidem stává. Nevím.

Takže to považujete u Havla za nejsilnější myšlenku, zásluhu?

Ze začátku měl takové zvláštní cukání, že bychom vlastně neměli být ani ve Varšavské smlouvě, ani v NATO. V tomhle směru rozvíjel strašně divné myšlenky, ale poměrně brzy ho to přešlo. A pak jeho orientace na Evropu byla jednoznačná. Problém vidím spíše ideový, což není problém jenom

35 Pavel Šafra (*1967) – novinář. Člen Demokratické iniciativy, dlouholetý šéfredaktor Lidových novin, Mladé fronty a bulvárního deníku Blesk.

Havla, ale celé české společnosti. Že ukotvení Česka v západním světě nebylo úplně propracované z hlediska historického. Ta historie se táhne někdy od 9. století, od přijetí křesťanství. Jenže pro Čechy začínají dějiny až národním obrozením. Tím netvrdím, že by Václav Havel nebyl nikdy udělal nic kloudného, to by bylo strašně nespravedlivé. Nějakým způsobem se podepsal na historickém vývoji a podepsal se na něm i v dobrém. Myslím ale, že to špatné by se nemělo přehlížet. Kromě toho můžeme říct, že Havel byl znamenitý spisovatel, velmi dobrý publicista. A zejména to, co napsal, když přestal být prezidentem, bylo podle mého názoru úplně v pořádku. Například jeho postoj k americkému radaru nebo k americkému zásahu v Iráku. Že se tenkrát postavil za Američany, to bylo velmi správné.

Jaký podle vás v dnešní společnosti převládá obraz Václava Havla?

Nevím, jaký obraz převládá dneska. Když se člověk koukne, co se dnes publikuje například na Hradě, je Havel ve srovnání s tím jednička. Jenomže to je hodně nízko postavená laťka.

Pro velkou část společnosti Havel už není symbol znovu nabyté svobody, ale spíše hromosvod neúspěchů určité části společnosti, víc než Klaus...

Jak myslíte, hromosvod?

Hromosvod odpovědnosti za to, co se těm lidem nepovedlo...

Jako že zodpovídá za všechno špatné, co se tu stalo? Aha. Mám strašně omezený přístup k našim pracujícím lidem, vlastně nevím, co si o tom náš pracující lid myslí. Žijí v domnění, že lidé spíš na Havla vzpomínají tak trochu melancholicky. Tady opravdu existuje taková atmosféra? To snad není možné, protože babišovská ideologie je: 25 let nám tady vládli politici, kteří nemakali a kradli, ale teď jsme přišli my, obyčejní lidé, a děláme pořádek. Ta nejbanálnější revoluční ideologie, jaká se dá vymyslet. Ale Babiš se z toho vždycky snažil Havla vypustit. Pro něj byl symbol Václav Klaus. Na něj se na začátku soustředil. Teď už mu ani tak nejde o Klause, teď je to Sobotka. Ale Sobotka si to mezi námi zaslouží. Spískal si to sám. Ale že by lid vnímal Havla jako někoho, kdo způsobil jeho neštěstí, fakt takhle?

Tak je to náš pocit, zároveň se to dá vyčíst i z některých průzkumů, anket...

Mám takový dojem, že jsem neviděl nikoho živého, kdo si to myslí. To je prostě můj problém.

My ano.

Mně se zdá, že Havel lidi až tak netrápí. Vlastně mám poslední zážitek z pohřbu Václava Havla. Opičáren jsem se sice nezúčastnil, ale šel jsem do Vladislavského sálu. Snažím se chodit na všechny pohřby kamarádů z *Tváře*. A tam byla strašná spousta lidí, kteří tam byli úplně spontánně. A to jsem tam byl poměrně pozdě večer. Mně se zdálo, že lidé ho berou, ale je to možná otázka Prahy. Ale že by Havel trápil lidi na venkově jako symbol? Nevím. Jo?

Tak Kalousek je asi trápí víc...

Kalousek je pro mnohé ztělesněním úplně všeho zla. To se Babišovi fakt povedlo.

S tím přece začali sociální demokraté, Zeman a Babiš si tu rétoriku jenom vypůjčili.

Socani sklízí, co si zaslouží, protože kromě „zrádné pravice“ je v zásadních věcech tady vlastně už nikdo nepodporuje. Pokud je pravda, co říkáte s tím Havlem, tak lidi vlastně strašně litují toho, k čemu tady došlo v roce '89. Vždyť tu dobu předtím už si vlastně vůbec nikdo nepamatuje.

Průzkumy říkají, že je tady opravdu vysoké procento lidí, kteří tvrdí, že to bylo před rokem 1989 stejně, nebo dokonce lepší.

Ty průzkumy jsem neviděl. Myslím si, že ti lidé už nevědí, jaké to bylo. Spousta lidí to ostatně nezažila.

Nestačí, že si to myslí?

Na druhé straně je potřeba připomenout zlomyslnou myšlenku, že ti lidé ještě uvidí. A já bohužel s nimi. Což mě naplňuje nervozitou.

No právě.

Tak to jste mě fakt znejistili. Ale jak říkal Antonín Novotný, nebudeme klekat na kolena před fakty. Mám dojem, že lidi deprimuje společenská paměť. Je asi kratší. Myslím, že je deprimuje posledních deset patnáct let, kdy tady vládla politická nestabilita. Tady ani není problém, že se tu moc kradlo. Tady se krade pořád stejně. Problém je v politické nestabilitě, která nebyla schopna generovat akceschopné vlády. Z tohoto hlediska je nespokojenost veřejnosti oprávněná. Protože tady na začátku nevznikly pořádné politické strany. Jen si zase přihřívám svoji polívčičku.

A byl ten Havlův vliv, dejme tomu po roce '92, tak velký, že tomu mohl zabránit?

Vliv prezidenta České republiky obecně, a Václava Havla zvlášť, nespočívá v tom, že by byl schopen něco pozitivního vytvořit, postavit nějakou ideu, za kterou by se lidi shromáždili. Český prezident je ze své funkce bytost, která dokáže velmi usilovně a velmi zarputile házet klacky pod nohy všem politikům, kteří mu přijdou do cesty. V tomto ohledu byl Václav Klaus podstatně dokonalejší než Havel a Miloš Zeman je podstatně dokonalejší než Václav Klaus. Ale co dělal Havel, to také nebylo k zahzení. Takže mně vadí na ideologiích, jako je „pravda a láska“ a „nepolitická politika“, ta velká nekonstruktivnost. Ta destruktivní síla. A v tom bych viděl hlavní záporný vliv Václava Havla. Nějak spíš cítím, jak je vnímán u intelektuálů. Protože s nimi přece jenom přijdu do styku častěji. A tady se mi zdá, že Havel je atraktivní až moc a že to není dobře, lidi se totiž nejsou schopni z toho okouzlení vysvobodit. Z takové vznešené ideologie krásných idejí, která vlastně v praktickém světě každodenního společenského provozu a politiky působí destruktivně. A pak ta představa, že politika je něco nemravného, proti čemuž se musí postavit něco vznešeného a čistého. To je tak obudná, nekřesťanská představa. Mám obavu, že se Václav Havel na tom také podepsal. Profesor Halík velmi jednoznačně vyznává Václava Havla, ale mám podezření, že sám také dobře ví, že Václav Havel moc nevěřil v Boha. Profesor Halík zavedl přesný pojem „něcismus“. Nad námi je něco, co nás přesahuje... Já nevím, ale to je prostě lepší se držet praxe a nevymýšlet si takové věci. Bůh jako estetický objekt. Tak to je nejlepší cesta, jak se dostat do nejhlubšího pekla. Omlouvám se za kvaziteologické úvahy, jenom chci zdůraznit, že na Havlově koncepci přes všechnu ušlechtilost a hezkost je něco problematičtějšího a že to ovlivnilo nedobře i českou politiku.

A vnímáte tohle už opravdu od začátku sametové revoluce?

Obávám se, že ano. Moje základní výhrada byla, že tam, kde Havel chce psát o hodně zásadních, filozofických věcech, je to hodně povrchní. Tenhle pocit jsem měl už třeba u *Moci bezmocných*. Když má napsat konkrétní článek k jedné věci, třeba k otázce amerického zásahu v Iráku, bývá to naprosto vynikající. Ale když chce psát obecně filozofické úvahy, už to nějak přesahuje jeho dimenzi, což je přirozené, každý máme své hranice. Ono to vyhovuje lidové představě, že musíme mít něco vznešeného, nějakou hezkou, vznešenou myšlenku, která nás nebude moc otravovat v každodenním životě, ale budeme se jí se zalíbením oddávat, když zrovna nebudeme mít nic důležitějšího na práci. To mi nepřipadá správné.

Měl jste možnost s ním o tom osobně polemizovat, nebo jenom prostřednictvím článků?

Myslím, že jsme spolu od roku '96 nikdy z očí do očí nemluvili. Pokud jsem se k němu snažil nějak vyjadřovat ve svých článcích, on dal občas někde dvěma slovy najevo své krajní pobouření, co o něm píšou. To byla jakási evidence, že mě registruje. Přitom já jsem o něm nepsal jenom špatně. Ale samozřejmě psát o něm špatně bylo dost snadné. O Klausovi také, to je podobné. Člověk může na Havlovi leccos ocenit, na Klausovi také. Ale když hledá něco, o co by se mohl dneska opřít, moc tam toho nenajde. Takový pocit mám dnes ostatně vždycky, když otevřu noviny.

